

Avdelningen för utbildnings- och forskningsstöd
Thomas Berggren
Avdelningschef

Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar av promemorian ”Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan” (U2022/04084)

Kungl. Musikhögskolan i Stockholm (KMH) har av Utbildningsdepartementet ombetts att yttra sig över remiss av promemorian ”Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan”. (U2022/04084) KMH har tagit del av remissen och väljer att yttra sig med följande sammanfattning och kommentarer.

Sammanfattning

Promemorian ger förslag på att ämnet *elevens val* tas bort från grundskolans timplan. KMH vill lyfta att detta förslag ger ett antal konsekvenser vilket promemorian inte presenterar: *sämre möjlighet för elever att utveckla fördjupade kunskaper i musik, en större obalans mellan praktiskt-estetiska och teoretiska kunskapsområden än önskvärt samt avsaknad av medvetenhet kring musik som kunskapsområde i den obligatoriska skolan*. Utredningen som ligger till grund för promemorian måste, som KMH ser det, återremitteras till Skolverket med krav på (i) samverka med de parter som är berörda av förslaget, (ii) att förslaget tydligt vilar på vetenskaplig grund och/eller beprövad erfarenhet, samt (iii) att promemorian tydligt redogör för de konsekvenser som förslaget innebär. Utan dessa punkter ser inte KMH det som möjligt för regeringen att kunna ta en välgrundad ställning till promemorian.

Kommentarer

Kungl. Musikhögskolan, KMH, anser att Skolverkets utredning som ligger till grund för promemorian *Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan* inte tagit hänsyn till inkomna synpunkter och att konsekvensanalysen är bristfällig. Förslaget kring *elevens val, skolans val* och

språkval (6.1.1–2020:49) samt förslagets slutsatser får stora konsekvenser för ämnet *musik* och övriga estetiska ämnen i grundskolan, specialskolan och sameskolan vilket vi påtalade i remissvar till Skolverket, Diarienummer 21/37, 2021-01-27.

KMH, liksom andra utbildningsanordnare inom konstnärliga ämnen inklusive lärarutbildning i ämnena, blev inte kallade till samråd och var ej heller formella remissinstanser något vi är mycket kritiska mot. Underlaget för promemorian har därmed saknat didaktisk expertis inom konstnärliga och estetiska områden. Dessutom vilar utredningens argumentation på antaganden snarare än på vetenskaplig grund; forskning och vetenskapligt baserade utredningar. Utredningen behöver således återremitteras till Skolverket.

Ett huvudsakligt problem i promemorian är att innehållet som idag utgör *elevens val* kan enligt förslaget ingå i *skolans val* vilket även skulle inkludera profilinektningar. Denna slutsats är olycklig i flera avseenden och får konsekvenser för både skolor, elever och lärare vilket inte promemorian inte tillräckligt redogör för konsekvenserna av. Nedan följer tre större kritiska synpunkter utifrån KMH:s samlade syn på vikten av de estetiska ämnena inom grundskolan och elevens möjligheter att delta i egna valda ämnen: *vikten av fördjupning, obalans mellan kunskapsområden och musik som kunskapsområde i skolan.*

Vikten av att kunna fördjupa sig i musik och andra estetiska områden

Den obligatoriska skolans estetiska ämnen har i dag en mycket snäv tilltagen timplan vilket inte möjliggör för enskilda elever att få fördjupa sina kunskaper i ett estetiskt ämne. Hittills har *elevens val* varit ett sätt för skolor att avhjälpa denna problematik. Genom *elevens val* har elever kunnat få möjlighet att ta del av estetiska kunskaper som annars inte kunnat erbjudas inom ramen för den ordinarie undervisningen. Eftersom kunskapsutveckling inom estetiska ämnesområden är tidskrävande har *elevens val* utgjort en grundläggande förutsättning för att elever ska kunna utveckla kunskaper inom dessa områden. KMH menar att förslaget om att ta bort *elevens val* radikalt minskar elevens möjligheter att fördjupa sig i konstnärliga skolämnen som musik och bild. Även konstnärliga uttryck som inte finns som egna skolämnen, såsom dans och teater, kommer med största sannolikhet att drabbas med förslaget att ta bort *elevens val*. KMH ser en uppenbar risk att skolor som exempelvis erbjuder profiler med kombinationer som musik och teater eller musik och dans, får svårigheter att

behålla kvaliteten i sina utbildningar om de ens kommer att kunna erbjuda en utbildning med sådan inriktning och profil.

Argumentationen i konsekvensanalysen att det inte skulle spela så stor roll för profilinriktningar om *elevens val* tas bort är bristfälligt underbyggd med avseende på tre aspekter; (i) timmar för *elevens val* har redan minskat, (ii), *skolans val* kan kompensera bortfallet av *elevens val* utan att mer tid erbjuds, (iii) Skolverkets granskning av hur *elevens val* används idag.

Det har redan fått konsekvenser att (i) *elevens val* minskats från 382 till 177 timmar, dvs nästan 54%. Skolor har behövt minska undervisningstiden för profilinriktningar i estetiska ämnen eller lagt på extra undervisningstid som har bekostats av att fylla klasser till bristningsgränsen och/eller försämrat förutsättningarna för andra skolämnen genom att tillföra fler av timmarna från *skolans val*, vilket i sin tur kapar tid från andra skolämnen. Enligt promemorian kan profiler ingå helt i *skolans val* (ii). I realiteten är det knappt möjligt för ämnet *musik* eller andra estetiska ämnen att göra större anspråk på timmar av de möjliga 600 för att de skulle kompensera bortfallet av timmarna från *elevens val*. Det skulle innebära att behöva minska antalet timmar än mer i andra ämnen än vad som görs idag i profilinriktningar. Detta skulle högst sannolikt påverka andra ämnen med liten undervisningstid som exempelvis *bild* eller *slöjd* negativt, eftersom ämnena med högt antal timmar, *svenska*, *matematik* och *engelska*, inte får minskas. För profilinriktningar som exempelvis *idrott och hälsa* (600 timmar) får inte timplaneförslaget samma konsekvenser som för ämnen med liten undervisningstid (musik 240 timmar enligt förslaget). En elev som går i en skola där *skolans val* (ii) används till profilinriktningar kan också riskera att inte möjliggöras att välja ett ytterligare språkval eftersom även språkval enligt promemorian ska ingå i skolans val. Vidare menar KMH att det är väsentligt att beakta att i skolor som inte erbjuder *profilinriktningar* i estetiska ämnen, men väl erbjuder dessa ämnen som *elevens val*, utgör dessa nuvarande 177 timmar en begränsande men viss reell möjlighet för eleverna att få utveckla kunskaper i musik, bild eller andra estetiska områden. Väsentligt är också att det finns valmöjligheter kvar för eleverna annat än begränsat till *språk*. KMH finner det märkligt att utredningen kommit fram till att *elevens val* utgör så lite tid och att skolorna erbjuder ett begränsat urval av ämnen som *elevens val* att det ändå inte nämnvärt skulle påverka elevernas valmöjligheter. Elever kan idag välja skolor som erbjuder ämnen i *elevens val* som eleven är intresserad av.

Argumentet som anförs i promemorian att det är ”rimligt att anta att kvaliteten i den undervisning som bedrivs inom *elevens val* varierar och att det finns

tveksamheter gällande hur effektivt tiden används” (s. 31) visar att (iii) tillräcklig granskning av hur *elevens val* används och resultatet därav inte har gjorts. Genom VFU-besök, praktisknära forskning exempelvis ULF, och andra typer av kontakter med skolor vet vi att skolor med profilinriktningar i musik, eller som erbjuder musik och andra estetiska ämnen som *elevens val*, i hög grad håller hög nivå. Det är också skolor som elever och lärare i vanligen trivs i och där klasserna ofta är fulla. Skolor med förstärkt tid i estetiska ämnen är ofta välmående skolor. Mycket viktigt i sammanhanget är att inom estetiska profiler går inte sällan barn och unga som sökt sig dit från en för dem svår skolmiljö, det handlar inte bara, för dessa elever, om ett konstnärligt intresse. Möjligheten att få uppleva sig vara accepterad och tillsammans med andra få utveckla kunskaper i något som man är intresserad av är enligt våra erfarenheter ytterst väsentlig för elevernas välmående, bildning och framtida utbildningsmöjligheter. Skolverket har uppenbarligen inte hämtat in kunskaper om sådana musikprofilevers mående, sociala kompetens och skolresultat. Elever som studerar musik i någon form av fördjupning vet att de kontinuerligt måste öva för att utvecklas på ett instrument eller sång. Den insikten och disciplinen skapar goda överspridningseffekter till andra skolämnen. Utredningen tar inte hänsyn till en holistisk förståelse att musik och konst tillsammans med litteratur och andra teoretiska ämnen bidrar till en ung människas utveckling och bildning.

Obalans mellan kunskapsområden

Undervisningstid i estetiska ämnen är väsentlig för att elever ska kunna utveckla kunskaper och färdigheter i dessa ämnen. Estetiska kunskaper är viktiga som eget kunskapsinnehåll såväl som för att skapa variation under skoldagen och ge elever möjlighet till en allmänkulturell bildning. Sverige har historiskt satsat på elevers kunskapsutveckling i estetiska ämnen vilket har bidragit till vår nuvarande internationella musik- och teknikexport,¹ konkurrenskraft på estetiska områden och genom innovation vilket bland annat Finansdepartementet konstaterar redan 1999.²

Förslaget att *musik* är ett av de ämnen som får en förstärkning om *elevens val* tas bort är välkommet men en marginell ökning (10 timmar av *elevens val*-timmarna) kan inte kompensera för vad som kan gå förlorat om *elevens val*

¹ Musiksverige (2021). *Musikbranschen i siffror. Statistik för 2009–2021*. Se också Zeidler, K. (2018). *Det svenska techundret*. Stockholm: Pagina.

² Finansdepartementet. (1999). *Att ta sig ton – om svensk musikexport 1974-1999*. Ds 1999:28.

försvinner. I realiteten blir det högst troligt för många barn och unga en total minskning av musikverksamheter i skolan, vilket står i direkt kontrast till behovet av en rejäl förstärkning i ämnet *musik* och i andra estetiska ämnen. Efter Lgr69 har ämnet *musik* minskat med ca 75 hel timmar (totalt -24%). Kompensationen för neddragningen av antalet timmar skulle kompenseras genom reglering om halvklass (Lgr80) men även detta togs bort i och med kommunaliseringen och Lpo94. Vidare fanns det reglerat i Lgr69, vilket behölls i flera skolor innan kommunaliseringen, att för varje 50 elev på högstadiet skulle en körtimme och en instrumentaltimme erbjudas vilket även yngre elever kunde ta del av, därtill fanns ämnet *fritt valt arbete* där eleverna ofta kunde välja någon form av musikverksamhet. Utöver obligatorisk musikundervisning fanns således flera former av frivillig musikverksamhet i skolan, något som i stort sett endast har överlevt genom *elevens val* i dagens skola.

I konsekvensanalysen i utredningen som promemorian bygger på anges att skälet till att *musik, bild* och *hem- och konsumentkunskap* får en *liten* förstärkning är att det bedöms som ”rimligt att, vid fördelningen av timmarna från elevens val, inte alltför mycket ändra förhållandet mellan teoretiska och praktiska inslag i utbildningen.” (s. 32). Det är redan idag obalans mellan det som benämns som ”praktiska och teoretiska inslag” om vi ska förstå ”praktiska inslag” som de uppräknade ämnena ovan. Obalansen tenderar att förstärkas än mer i och med liggande förslag vilket kommer att göra det svårare att skapa utrymme för mer musik. Som en konsekvens av minskningen bedömer KMH att detta kommer att göra att tjänsteunderlaget för musiklejare minskar. Musiklejarna kommer mer än i dag behöva arbeta på flera skolor vilket skapar problem för musiklejaren att delta i exempelvis ämnesövergripande verksamhet och kollegial skolutveckling. Minskat tjänsteunderlag innebär att det blir svårare för rektorer att fylla tjänster och för skolor att rekrytera behöriga musiklejare.

Musik som kunskapsområde i skolan

I promemorian och Skolverkets utredning benämns *musik* och *bild* sammantaget som ”praktiskt-estetiska ämnen”. Den hopslagna benämningen antyder att dessa ämnesområden inte har beaktats i utredningen på ett fullgott sätt. Skolämnet *musik* innehåller musicerande och skapande samt kunskaper om musik och musikens verkan på människan och samhälle – musikämnet har ett starkt

bildningsperspektiv.³ I musicerande är hela kroppen aktiverad vilket tränar och utvecklar såväl motoriska som kognitiva förmågor. Genom musikämnets innehåll och arbetssätt ökar eleverns förståelse för musikens betydelse för sina egna och andras känslor, handlingar, vårt samhälle och inte minst vår hälsa. Barn och unga behöver dessa kunskaper inte bara för att utveckla sina förmågor att kommunicera genom musicerande och skapande, utan också för att reflektera över sina egna musikaliska upplevelser, samt för att förstå hur musik verkar som påverkansmedel i samhället.⁴ Inte minst i den tid vi lever i nu med ett storkrig i vår närhet blir det märkbart genom vittnesmål från Ukraina hur viktigt musik är för människors möjligheter att sörja, reflektera, samla kraft och vila ifrån kriget.

Det finns flera beröringspunkter mellan musikämnet och skolämnena som i promemorian benämns som teoretiska ämnen, naturorienterande- samt samhällsorienterande skolämnena, vilka i förslaget föreslås få en rejäl förstärkning vad gäller antalet timmar. Dessa ämnen menar vi skulle vinna på att *musik* och andra estetiska ämnen hade betydligt fler timmar så att ämnesintegrering kan möjliggöras, dvs balansen mellan ämnena bör utjämnas vilket vi har lyft ovan.

För att ämnesintegrering ska vara framgångsrikt behöver det finnas tid för ämnena att samverka på ett likvärdigt sätt. Exempelvis *historia*, som hör till ämnesgruppen som föreslås få den största förstärkningen av timmar, kan bli mer relevant och meningsfullt för eleverna om de får ta del av och själva gestalta historiska och kulturella händelser genom musik och andra estetiska uttryck. Det skulle innebära att elevernas möjligheter att ta till sig musikundervisningens innehåll om musik genom tider, kulturer och samhälle skulle fördjupas. Här vill vi dock påpeka att för att en sådan undervisning skall kunna komma till stånd med god kvalitet krävs ämnesexpertis i form av välutbildade lärare så väl som *tid för undervisning*. Förhållandet mellan föreslagna 98 timmar ytterligare för samhällsorienterande ämnen, 50 timmar till naturorienterande timmar (totalt 148 timmar) och 10 vardera för *musik* och *bild* (totalt 20 timmar) samt *hem- och konsumentkunskap* 12 timmar av de timmar som *elevernas val* hittills har haft till förfogande (177 timmar) är, som KMH ser det, *inte* att beakta en balans mellan olika sätt att lära, ”praktiskt-estetiska och teoretiska” kunskapsområden.

³ Se (Skolverket, 2022). Lgr22, kursplan i musik och *Kommentarmaterial för musik i grundskolan*

⁴ Se Skolverkets presentationstext av ämnet musik i kursplanen för den obligatoriska skolan Lgr22 såväl som ämnesplanen i Gy11 musik för gymnasieskolan.

I promemorian anges att elevernas bildning skulle stärkas med den nya timfördelningen vilket är ett snävt sätt att förstå begreppet *bildning*. Vidare beskrivs att elevernas och särskilt flickors stress skulle minska samt att pojkar skulle gynnas kunskapsmässigt med mer tid i samhälls- och naturorienterande ämnen (s. 40–41). Vi ställer oss frågande inför detta påstående och undrar på vilka vetenskapliga grunder som Skolverket baserar dessa påståenden? Det finns, vad vi känner till, inga belägg för att så skulle vara fallet. Det har inte gjorts några utredningar av hur tidigare förstärkningar/minskningar av hur *tid* i dessa ämnesområden påverkat elevernas stress, kunskaper eller bildning. Däremot finns det undersökningar som visar hur ungas sociala kompetens och framtid påverkas positivt när de har fått utökad tid i musik och andra konstnärliga områden.⁵

I promemorian anges under rubriken *Konsekvenser för integration och segregation* ”Sammantaget förväntas förändringar i timplanerna vara positivt för integrationen samt bidra till att minska och motverka socioekonomisk segregation” (s. 41). Detta påstående saknar både en argumentation såväl som vetenskaplig evidens. Väsentligt i sammanhanget är att det bara är i grundskolan *alla* barn undervisas i *musik* vilket gör det än viktigare med förstärkning i musikämnet. Forskning såväl som statistiska rapporter⁶ visar att rekrytering till kulturskola och annan frivillig undervisning i estetiska ämnen fortfarande sker utifrån socioekonomiska faktorer, där barn och elevers deltagande beror på vårdnadshavarnas socioekonomiska status. Rekrytering till utbildningar inom konstnärliga områden riskerar med nuvarande förslag, att ta bort *elevens val*, att öka segregationen och göra det svårare med breddat deltagande i kulturverksamheter. För elever som har ambitionen och särskilt för dem som inte får uppbackning hemifrån, att kunna ta sig vidare i

⁵ Se bland andra en sammanställning av världsomfattande forskning av longitudinella studier om effekten av satsningar på estetiska kunskapsområden i och utanför skolan i Anne Bamfords (2006) *Wow factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Waxmann verlag.

I en omfattande undersökning *Music macht Schule* (1993) E. W. Weber, M. Spychiger & J-L. Patry framgår det att det stora antal skolor som deltog där tiden för modersmålsundervisning eller matematik minskades till förmån för fler musiktimmar, blev inte eleverna sämre i modersmål eller matematik än i kontrollgrupperna men de visade betydligt högre social kompetens och särskilt bättre samarbetsförmåga än eleverna i kontrollgrupperna.

⁶ Se exempelvis Kulturskoleutredningen: *En inkluderande kulturskola på egen grund* SOU 2016:69, och Cecilia Jeppssons avhandling (2020) ”*Rörlig och stabil, bred och spetsig*” – *kulturell reproduktion och strategier för breddat deltagande i den svenska kulturskolan*. Göteborgs universitet.

musikutbildningskedjan eller skapa sig ett levebröd som musiker eller ett yrke inom musiksektorn krävs betydligt fler undervisningstimmar än vad grundskolan erbjuder som garanterad undervisningstid idag.

KMH menar att om beslut tas att ta bort *elevens val* bör musikämnet likt andra estetiska ämnet få en betydligt större andel av timmarna som frigörs. Dessutom bör en lagstadgad möjlighet till frivillig musikundervisning i skolan återinföras.